

Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Светла Томанова
(председател на научно жури)

на дисертационния труд на Соня Николова Христова
на тема

СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ НА РЕЧЕВИЯ ЕТИКЕТ

(РУСКО-АНГЛИЙСКИ ПАРАЛЕЛИ)

за присъждането на образователна и научна степен „доктор”

в научна област: Хуманитарни науки,

направление: 2.1.Филология

научна специалност: Славянски езици (Руски език),

Филологически факултет, катедра „Славистика“,

ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

Настоящата рецензия е написана и представена въз основа на заповед № 2723 от 13.10 2017 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски” и на решение от първото заседание на Научното жури по процедурата от 17.10. 2017 г., (Протокол № 1)

I. Обобщени данни за научната продукция и дейността на дисертанта:

През 1985 г. Соня Николова Христова завършва Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, където получава диплома за висше образование по специалността Руска филология с втора специалност Български език и литература.

През 2009 г. завършва Английска филология в ЮЗУ „Неофит Рилски”, Благоевград. В периода 2013 – 2017 г. е редовен докторант по руски език в катедра „Славистика” във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”. По време на обучението си като редовен докторант Соня Христова преподава в университета като хоноруван преподавател по руски език, взима участие с доклади в авторитетни национални и международни научни срещи, публикува статии по темата на дисертацията. Откроява се с педагогически опит, изпълнителност и прекрасни колегиални отношения.

Според представените документи докторантурата е протекла в съответствие с изискванията на закона и университетските му допълнения. Докторантката е изпълнила всичките си задължения, спазени са процедурите според законовите разпоредби. Дисертацията и авторефератът са написани в съответната форма и са представени в срок. Според пълния списък на научната и публикационната активност Соня Христова е автор на четири индивидуални публикации по темата на дисертацията.

Научните публикации на Христова съответно са в следните направления: Приложна лингвистика, Съпоставително типологично изучаване на руския език, Семантика и функциониране на езиковите единици на разни нива, Семантични и синтактични особености на речевия акт, Теория на комуникацията и Социолингвистика. Тези области обикновено се оказват продуктивни по отношение на интердисциплинарното решение в научните разработки.

II. Оценка на научните и на практическите резултати и приноси на представения дисертационен труд

Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд е написан на български език и съдържа 279 страници основен текст, начални уводни текстове и библиография, която включва достатъчно сериозни и съвременни източници.

Трудът е единствен по рода си на този етап в историята на нашата млада катедра, а по отношение на изложените тези и използваната методика съдържа оригинални аспекти.

Уводът обосновава избора и актуалността на темата, формулира работната хипотеза; определя обекта и предмета на изследването, набелязва целите и задачите, методологията; представя теоретичната значимост на анализа.

В първа глава се поставят теоретичните основи на социолингвистичното изследване на аристократичния руски и английски речев етикет през 19 век. Текстът е оформен в два параграфа.

В първия параграф е дефинирана същността на социолингвистиката като наука за езика в неговия социален контекст. Тук излишно подробно на ниво масов учебник са представени аспектите на социолингвистиката и природата на езика като социално явление; ролята и мястото на езика в общественото развитие. Особено внимание се обръща на параметрите на социолингвистиката, които са извлечени от акронима SPEAKING. По този начин в изследването са обозначени позиционните роли на комуникантите, като описанието и анализът на речевото поведение следват модела говорещ и слушащ. Изложени са методите на социолингвистиката. В съответствие със спецификата на изследването е разяснена същността на понятията: *социална стратификация* на обществото и *социална диференциация* на езика. Представена е кратка характеристика на социалните детерминанти на речевото поведение – *социален статус, социална роля, социален маркер*. Дефинирано е понятието „социален маркер”

и се разкрива зависимостта на речевото поведение от *социалните маркери*. В четири отделни подточки е представена същността на социалните маркери, пряко свързани с изследването: *социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения*. Дадена е кратка характеристика на аристокрацията като най-висок социален слой – исторически обусловено явление. Съществено място е отделено на базовия концепт „лице”, *втъкан в социалното взаимодействие и взаимния противовес „аз и другите“*.

Във втория параграф е представен теоретичен обзор, който има за цел да изясни същността на речевото поведение като форма на социалното битие на човека. Посоката на тематичния обхват се определя от твърдението, че елементи на речевото поведение са формулите на речевия етикет и тяхната употреба в определени ситуации. Необходимо внимание е отделено на речевия етикет, който е част от общата система на етикета и същевременно е средство за предаване на социална информация. Разгледани са особеностите на речевия етикет в руската и английската културна традиция през 19 век чрез спецификата в употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност. Специално място е отделено на речевия етикет в контекста на националната култура, обърнато е внимание и на етикетните формули от френски произход. В края на първа глава, както също и на останалите глави, са направени изводи.

Втора и трета глави имат идентична структура. И двете глави имат идентичен въвеждащ текст, а впоследствие се извършва описание на употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери: социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения.

Във **втора глава** се анализира речевото поведение на руското дворянство през 19 век. Въз основа на примери от доказателствения езиков материал е описана

употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност.

В трета глава от дисертацията се анализира речевото поведение на английската аристокрация през 19 век. Въз основа на доказателствения езиков материал се описва употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност в речта на английската аристокрация. Проследяват се и социалните взаимоотношения между комуникантите в хода на речевото взаимодействие.

В четвърта глава от дисертацията е направен опит за съпоставителен анализ на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през 19 век в социолингвистичен аспект. Последователно в няколко пункта е съпоставена както употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност, така и изграждането на социалните взаимоотношения в хода на речевото общуване. Съпоставена е съвкупност от сходства и различия, основаващи се на особеностите на двата езика и на националните и културните специфики на носителите им.

В заключението на дисертацията са обобщени резултатите от проведеното изследване. Изтъква се научната теза, че въпреки културно-историческите различия, съществуват универсални положения в употребата на речевия етикет.

На основание на ексцерпираните примери се стига до извода, че има паралели в употребата на формули за обръщение (обръщение по титла, по фамилия, по име и др.), формули за извинение и формулите за благодарност.

В социалните взаимоотношения вежливостта е задължителна и високо ценена от висшата социална класа в Русия и Англия през 19 век. В хода на речевото общуване се проявяват двата аспекта на лицето на говорещия: положително и отрицателно.

За руската вежливост е характерна стратегията на солидарност, а за английската вежливост – стратегията на дистанцираност, поради социално-културните особености на двете страни (зоната за лична автономия *privacy* характерна за английската и нехарактерна за руската комуникативна култура). Дистанцията и властта като два основни фактора, определящи социалните взаимоотношения, детерминират сходствата или различията в употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност.

Библиографията съдържа 218 заглавия на български, руски и английски автори. Посочени са (но не отделно) източниците на доказателствения материал.

В приложенията са представени изводите от отделните глави.

Авторефератът представя дисертацията по съответния начин.

Научни приноси: Общата положителна оценка на формулираните приноси и на самостоятелния характер на постигнатото е несъмнена. Представеният за разглеждане текст съдържа множество твърдения и примери, които събуждат интереса на лингвиста и съдържат теми за дискусия.

III. Критични бележки и препоръки

При четенето на представения дисертационен труд възникват редица въпроси:

- Ясно е, че основният принос е разработването на научен подход. При всеобхватната демонстрация на резултатността на този подход, обаче, възникват хипотези и изводи, които в крайна сметка формират една теория. До колко тази теория е развитие на съществуващи теории и до колко тя е приложна? Струва ми се, че тези моменти от приносите са недостатъчно категорично заявени.

- Вторият въпрос касае самата тема на дисертацията. Какво именно мотивира избора на съпоставка с материал от английски език? Дали този избор е плод на възможността да се ползват редица рускоезични източници, които са посветени на социолингвистични наблюдения на английския език?

- Как този труд обяснява категориите *социална структура* и *класа* днес? (Наблюдава се терминологичен разнобой и липса на определения за тези основни и важни за дисертацията термини: На стр. 26 като исторически форми на социална стратификация са посочени Каста, Съсловия, Прослойки, Робство. А на стр. 9 се говори за *висша класа* и на стр. 245 се говори за „висша социална *класа*” и „*аристократичен етикет*”).

- Изненадващо звучи първото изречение на стр. 9, в което се говори за избора на 19 век за „исторически фон” за изследването – *ползотворно време за аристокрацията, време за разцвет на висшата класа, когато дворянинът и аристократът от епохата на Петър I и кралица Виктория го очаква по-дълго, по-комфортно и по-малко опасно съществуване*. Защо цар Петър I е споменат в контекста на 19 век?

- Защо названията на редица английски литературни произведения и имената на героите в тях са цитирани като буквално преведени или транслитерирани от руски език. Недопреведени са имената на някои учени и са цитирани така, както е прието в Русия, а не у нас (*Сепир* вместо Сапир, *Уорф* вместо Уърф, *Тами* от Тоомеу, *Ейнштейн* от Miriam Eisenstein, *Бодмън* от Jean Bodman ... и др.

- Следващата бележка е свързана с ориентирането на текста към публикуване като самостоятелна книга. Във варианта, представен на журито, текстът не е съвсем добре оформен. До колко направените бележки от рецензентите при предварителното обсъждане и след това – при представяне на бележките за официалната защита са взети под внимание и направени ли са необходимите езикови и фактологични корекции?

IV. Заключение

Разработката на темата е изчерпателна и разбираема. Изводите са ясни и важни.

Въз основа на изложената рецензия считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за прилагането му и на Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ "Неофит Рилски" за придобиване на образователната и научна степен "доктор". Това ми дава основание да предложа на научното жури да присъди на Соня Христова образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1 Филология в докторска програма по Славянски езици (руски език).

На основание на дадената по-горе обща положителна характеристика на научната и преподавателската дейност на кандидата гласувам „за” присъждането на образователната и научна степен „доктор”.

Дата 18.11.2017

Председател на журито: доц. д-р Светла Томанова

Благоевград

(Подпис):

